

## Lähivõrdluste algusaastad

Eesti ja soome keele võrdlevate uuringute kogumiku Lähivertailuja esimene number ilmus Turu ülikooli soome keele ja üldkeeleteaduse instituudi väljaandena 1985. aastal, aga selle algus on tükk maad varasem. Soome ülikoolides töötavad Eesti lähetusega eesti keele lektorid olid kord aastas omavahel mitteametlikult kokku saanud ja arutanud õpetamise käigus ette tulevaid probleeme juba alates 1975. aastast. Tollal oli meid kolm: Reet Kasik Oulu, Jaak Peebo Helsingi ja Toivo Kuldsepp Jyväskylä ülikoolis. Varsti said Eestist pärit lektori ka Turu ja Tampere ülikool. Küllap olid need teemad jutuks ka eesti keele lektorite lähimate kolleegidega, nii et Tampere ülikooli soome keele ja üldkeeleteaduse instituudis sündis mõte soome-eesti kontrastiivsest keeleuurimisest. Mõte esitati avalikult arutamiseks viienda rahvusvahelise fennougristika kongressi ajal Turus augustis 1980. Idee pakkus huvi ja juba kongressi ajal peeti soomlaste ja eestlaste vahel mitteametlikke nõupidamisi. Alguses oli kõige rohkem juttu süntaksuurimisest, sest just selle valdkonna võrdlevatest uuringutest tunti puudust.

Esimene seminar tulevikuplaanide kavandamiseks ja töö korraldamiseks tuli kokku aprillis 1982 Helsingi ülikooli õppebaasis Tvärminnes. Sellel osalesid Soome ülikoolides töötavad eesti keele lektorid koos asjast huvitatud soome keele uurijatega. Alguses süntaksiga piirdunud vaatenurk laienes hõlmama kogu grammatikat, sest leiti, et süntaksit, morfoloogiat ja semantikat on võimatu üksteisest lahus hoida.

Mingi Eesti ja Soome ülikoolide vaheline teaduslik otsesuhtlus ei olnud tollal võimalik. Igasugune koostöö, kaasa arvatud teaduslik koostöö oli Soomes vaid Nõukogude Liiduga. Ülikoolid kuulusid aga Soomes ja Nõukogude Liidus eri süsteemidesse – Nõukogude Liidu ülikoolid olid haridusasutused, mitte teadusasutused. Teaduslik-tehnilise koostöö

lepingu Nõukogude osapoolt esindas Nõukogude Liidu Teaduste Akadeemia, mille koosseisu kuulus Eestis Keele ja Kirjanduse Instituut, mitte ülikoolid.

Järgmised kolm nõupidamist projekti kavandamiseks ja käivitamiseks peetigi Tallinnas ja ametliku riikidevahelise teadusliku koostöö alguseks lepiti 1984. aasta. Soome ja Nõukogude Liidu teaduslik-tehnilise koostöö komitee võttis uurimisprojekti, mille teemaks kinnitati soome ja eesti keele grammatiline võrdlemine, oma 1984.–1985. aasta koostöö-protokolli.

Praktilise töö huvides peeti otstarbekaks eristada kaks alateemat: 1) soome ja eesti keele grammatiline võrdlus ning 2) soomlastest eesti keele õppija vigade analüüs. Esimest alateemat täideti Soome ja Tallinna Keele ja Kirjanduse Instituudi vahelise teadusliku koostööna teadlasvahetustega ja vaheldumisi Helsingis ja Tallinnas peetavate tööseminaridega. Teist alateemat täideti puhtalt Soome pinnal ja Soome Akadeemia rahalisel toel Soome ülikoolide korraldatavatel kokkusaamistel, mida nimetati keelevigade analüüsi seminarideks. Eesti poolt esindasid seal Soome ülikoolide eesti keele lektorid. Sügisest 1982 hakkasid kõik eesti keele lektorid koguma ja süstematiseerima soomlastest eesti keele õppijate keelevigu. Ainestikku koguti mitu aastat ja veapanka säilitati uurijatele kättesaadaval kujul Helsingi ja Joensuu ülikoolis.

Esimene soome-eesti keelevigade analüüsi ühisseminar peeti Tampere ülikooli korraldusel mais 1983. Ettekannetega esinesid Soome ülikoolide eesti keele lektorid ja osa neist avaldati Tampere ülikooli soome keele ja üldkeeleteaduse instituudi kogumikus "Folia fennistica & linguistica". Selles esimeses kogumikus oli neli artiklit, autoriteks Hannu Remes (Joensuu), Ellen Uuspõld (Tampere), Haldur Öim (Helsingi), Mart Mägi (Oulu). Toimetajad tõstsid rõõmustavana ja julgustavana esile, et juba sellel esimesel seminaril on Ellen Uuspõld ja Haldur Öim jõudnud üliõpilaste vigu analüüsides teaduslike järeldusteni, mis oma üldkeeleteadusliku tähenduse poolest annavad põhjust jätkata uurimist.

Kuna Eesti ülikoolidest Soome lähetatud lektorid vahetusid iga 3–4 aasta järel, siis ei kavandatud pikemaajalisi uurimisteemasid ega olnud

kindlaid projektiosalisi. Iga-aastaseid seminare, mida mitteametlikult nimetati eesti keele lektorite kokkutulekuks, hakkasid Soome ülikoolid kokku kutsuma kordamööda ja regulaarseks muutus ka ettekannete kogumiku väljaandmine. Teise vigade analüüsi seminari korraldas Joensuu ülikool mais 1985, artiklikogumik ilmus samal aastal Turu ülikooli soome keele ja üldkeeleteaduse instituudi toimetiste sarjas. Selle kaanel oli esimest korda nimi Lähivertailuja, ühiselt heaks kiidetud nime väljamõtleva oli professor Päivi Rintala. Selles ja kõigis järgnevates kogumikes moodustasid põhiosa parajasti Soomes töötavate eesti keele lektorite artiklid, aga nende kõrval ilmus ka seminaril esinenud soome uurijate võrdlevaid käsitusi. Ainus uurija, kellest kujunes nende väljaannete püsiautor, oli Joensuu ülikooli eluaegne eesti keele lektor Hannu Remes. Traditsiooniliselt peeti seminari ajal ka eesti keele lektorite aastakoosolek, kus arutati õppekavade ja õpetamismeetoditega seotud probleeme ning jagati kogemusi. Lähivertailuja oli algusest peale kakskeelne: eesti autorite artiklid olid enamasti eestikeelsed, soome autorite omad soomekeelsed.

Kokku peeti neid vigade analüüsi seminare viis: kolmas Turu ülikooli korraldusel 1986 (Lähivertailuja 2), neljas Oulu ülikooli korraldusel 1987 (Lähivertailuja 3) ja viies Jyväskylä ülikooli korraldusel 1988 (Lähivertailuja 4). Esimene Lähivertailuja sisaldab seitse artiklit. Eesti lektoritest esinesid Ants Järv (Helsingi), Peep Nemvalts (Oulu), Heldi Tamm (Jyväskylä) ja Jüri Valge (Turku), soomlastest Eino Koponen (Helsingi), Hannu Remes (Joensuu) ja Päivi Rintala (Turku).

Lähivertailuja 2 sisaldab samuti seitse artiklit: Jüri Valge (Turku), Ago Künnap (Helsingi), Peep Nemvalts (Oulu) ja Tõnu Seilenthal (Jyväskylä), soomlastest Kalevi Wiik ja Päivi Rintala Turust ning Hannu Remes Joensuust. Lähivertailuja 3 koosneb kaheksast artiklist, neli eestlastelt ja neli soomlastelt. Eesti lektoritest on selles kogumikus artiklid Ago Künnapilt (Helsingi), Jüri Valgelt (Turku), Peep Nemvaltsilt (Oulu) ja Tõnu Seilenthalilt (Jyväskylä), soome uurijatest esinesid Kalevi Wiik ja Valma Yli-Vakkuri Turust ning Seppo Suhonen Helsingist. Lisaks avaldati siin kraadiõppur Pertti Pyhtilä kirjutis veapanga

arvutitöötlusest, mis toetub tema Tallinna kontrastiivseminaril 1987 peetud ettekandele.

Lähivertailuja 4 sisaldab viis artiklit. Eesti lektoritest on esindatud Ago Künnap (Helsinki), Tõnu Seilenthal (Jyväskylä), Jüri Valge (Turku), soomlastest Hannu Remes (Joensuu) ja Kalevi Wiik (Turku). Temaatiliselt sisaldavad need esimesed kogumikud kolme tüüpi artikleid. Ühe osa moodustavad kirjutised, mis põhinevad eesti lektorite kogutud keelevigadel ja mille eesmärk seostub eeskätt õpetusega. Teine osa artiklitest käsitleb mingi nähtuse või keeletasandi kontrastiivset võrdlust ja kolmas rühm on eesti või soome keelt puudutavad uurimused, mille eesmärk on osutada keele valdkondi, mille kontrastiivne uurimine võiks olla viljakas.

Lähivertailuja 5 ilmus 1992. aastal Tampere ülikooli väljaandel ja sisaldas 1991. aasta seminaril peetud ettekandeid. Selle seminari nimetus ei olnud enam vigade analüüsi seminar, vaid temaatikat oli otsustatud laiendada ja nimetada kokkutulek eesti-soome kontrastiivseminariks. Kogumiku sissejuhatuses iseloomustab toimetaja väljaannet kui eesti ja soome keele grammatilist võrdlust ja eesti keele õpetamise küsimuste arutelu. Ligi veerandsaja aasta jooksul, mil pärast sõda tulid Soome ülikoolidesse esimesed eesti keele lektorid Eestist, oli eesti keele õpetamine arenenud kiiresti. Huvi Eesti vastu ja ka konkreetne vajadus mitmesuguste kontaktide järele sugulasrahvaste vahel oli tohutult kasvanud. Mitmekordistunud oli eesti keele õppijate arv ülikoolides.

Suured ühiskondlikud muutused ja Eesti taasiseseisvumine tõid kaasa üha suuremad sisulised nõudmised eesti keele ja eesti kultuuri õpetamisele. Helsinki ülikool oli saanud juurde teise eesti keele lektori ja eesti keele külalisprofessori. Keskkel kohal oli uue ajakohase õppematerjali vajadus. Lähivertailuja 5 sisaldab kaheksa artiklit. Eesti õppejõududest esinesid Mati Erelt, Birute Klaas ja Ele Lõhmus Helsingist, Reet Kasik Turust ja Valve Kingisepp Oulust, soomlastest Hannu Remes Joensuust, Seppo Suhonen Helsingist ja Valma Yli-Vakkuri Turust. Tampere seminari keskseid teemasid olid Reet Kasiku uut lähenemisviisi grammatika õpetamisele esindav ülikooliõpik "Hakkame rääkima"

ja Valma Yli-Vakkuri juhendamisel Turus valminud SCLOMB-tõlkekorpus, mis sisaldas samu ilukirjandustekste soome, eesti, rootsi ja saksa keeles ning mille eesmärk on võimaldada võrrelda eesti ja soome keele süntaktilisi omadusi lähemate mõjukeelte saksa ja rootsi taustal. Korpust kasutati edukalt mitmete Turu ülikooli üliõpilaste lõputööde materjalina.

Kevadel 1992 möödus kümme aastat Tvärminnes korraldatud alustavast seminarist, mil hakati kavandama uurimisprojekti "Soome ja eesti keele grammatiline võrdlus". Seda algust meenutati Joensuu ülikooli korraldatud seminariga Mekrijärvel (Lähivertailuja 6). Järgmisel kevadel tähistati Turu ülikooli korraldatud seminariga kümne aasta möödumist esimesest soome-eesti kontrastiivseminarist (Lähivertailuja 7). Tõdeti, et kümne aasta jooksul on seminari iseloom muutunud. Esimestel aastatel keskendusid ettekanded peamiselt eesti ja soome keele grammatilise võrdluse uurimisprojekti keelevigade analüüsi nimelisele osale. Järgmised seminarid ja Lähivertailuja-nimelised väljaanded esindavad mitmekülgsemat võrdlevat käsitlust. Seminarid ei ole enam seotud kindla uurimisprojektiga. Algupärane idee – luua uut teadmist soome ja eesti keelest, silmas pidades õpetamise vajadusi – on sellegipoolest säilinud.

Lähivertailuja 6 sisaldab kaheksa artiklit. Eestlastest on esindatud Mati Erelt (ühisartikkel Matti Puntilaga, Helsingi), Reet Kasik (Turku), Valve Kingisepp (Oulu), Birute Klaas (Helsingi), Ellen Uuspõld (Tartu), soomlastest veel Hannu Remes ja Ilkka Savijärvi Joensuust ning Kalevi Wiik Turust. Lisaks on kogumikus avaldatud Joensuu külalisteadurina viibinud Asta Õimu artikkel teoksil olevast eesti fraseoloogiasõnastikust. Lähivertailuja 7 sisaldab üheksa artiklit. Eesti lektoritest on esindatud Birute Klaas ja Tiit Hennoste Helsingist, Heli Laanekask Oulust, Karl Pajusalu Turust. Soomlastest on artikliga esindatud Hannu Remes Joensuust, Seppo Suhonen Helsingist, Valma Yli-Vakkuri Turust. Vabamale liikumisele riikide vahel viitab see, et seminarile olid kutsutud ka Helle Metslang Tallinnast ja stipendiaat Meeli Sedrik Turust. Ka nende artiklid võeti kogumikku. Võrreldes esimeste kogumikega on avardunud ja süvenenud ka kogumiku temaatika. Artiklites käsitletakse eesti ja soome

keelt kõigil kesketel keeletasanditel foneetikast tekstilingvistikani, on jälgitud keeleuurimise ajakohaseid suundumusi nagu grammatiseerumist, suulise teksti iseärasusi, murrete ajaloolisi suhteid, keeleõppimisega seotud probleeme jm.

Lähivertailuja 9 ilmus Helsingi ülikooli väljaandel 1997 ja sisaldab Lammi seminaril kevadel 1996 peetud ettekannetel põhinevaid artikleid. Kirjutisi on kümme. Eesti õppejõududest on esindatud Reet Kasik ja Helle Metslang Helsingist, Heli Laanekask Oulust, Külvi Pruuli Jyväskyläst, lisaks veel varem Soomes töötanud Mati Erelt, Tiit Hennoste ja Birute Klaas Tartust ning kraadiõppur Sirje Hassinen Oulust. Soomlastest on esindatud Matti Punttila ja Seppo Suhonen Helsingist. Selles kogumikus on ülevaade eesti ja soome kontrastiivse analüüsi minevikust ja probleemidest, teistes artiklites on vaatluse all nii uurimisajalugu, grammatikat ja keelepruuki puudutavad erijooned kui ka kakskeelsus ja võõrkeelses keskkonnas räägitava eesti keele areng.

Lähivertailuja 10 ilmus Tampere ülikooli väljaandena 1999 ja põhineb 1998. aasta kontrastiivseminaril peetud ettekannetel. Kogumik sisaldab üheksa artiklit. Eesti õppejõududest on esindatud Reet Kasik, Helle Metslang ja Ele Süvalep Helsingist, Heli Laanekask Oulust, Külvi Pruuli Jyväskyläst, lisaks esinevad Seppo Suhonen ja Riho Grünthal Helsingist, Kalevi Wiik Turust. Ühisartikkel on Mati Ereltilt (Tartu) ja Matti Punttilalt (Helsingi). Avaldatud on ka Jaak Peebo (Tartu) artikkel, mille autor oli ette kandnud Helsingi ülikooli eesti keele instituudi konverentsil 1988. Lingvistilistes kirjutistes on esiplaanil eesti ja soome keele grammatiliste nähtuste kontrastiivne jälgimine, eesti keele muutumistendentsid, eesti-soome tõlkeprobleemid jm. Kirjandusalased kirjutised puudutavad eesti kirjanduse õpetamisega soome üliõpilastele seotud küsimusi. Temaatiliste kirjutistega märgitakse ära Maia Väkrami kauaegne töö eesti keele lektorina Tampere ülikoolis.

Järgmine kontrastiivseminar toimus Turu ülikooli korraldusel 2000. aastal, aga sellel põhinev artiklikogumik Lähivertailuja 11 ilmus mitmesugustel segavatel põhjustel alles 2003, sisaldades kuus artiklit. Autoriteks on Reet Kasik ja Ele Süvalep Helsingist, Heli Laanekask Oulust,

Külvi Pruuli Jyväskyläst, lisaks veel kraadiõppurid Eve Mikone ja Heli Laaksonen Turust. Artikleid oli ka seekord nii keele kui kirjanduse alalt, aga harjumuspäraselt ikka kontrastiivsest või tõlkimise vaatepunktist.

Järgmise kontrastiivseminariga saabus selles projektis teatud pöördepunkt ja sellega on sobilik lõpetada ka siinne ülevaade eesti-soome kontrastiivse keeleuurimise esimesest perioodist. Nimelt toimus 2001. aasta kontrastiivseminar esimest korda väljaspool Soomet. Selle korraldas Tartu ülikooli eesti keele õppetool ülikooli õppebaasis Käärikul ja Lähivertailuja 12 ilmus Tartu ülikooli väljaandel. Soomes töötavaid eesti lektoreid esindas selles kogumikus vaid Heli Laanekask (Oulu), tartlastest avaldasid artikli veel Mati Erelt (koos Matti Puntilaga Helsingist), Margit Kuusk, Helle Metslang, Triinu Palo. Soome ülikoolide uurijaist on selles kogumikus esindatud Riho Grünthal ja Seppo Suhonen Helsingist ning Hannu Remes Joensuust. Uue teemana käsitleti selles kogumikus ka soome keele õpetamist eesti üliõpilastele.

Nagu Lähivertailuja esimese 12 numbri tutvustusest järeldada võib, on teadus- ja muudel uurimisvaldkondadel kalduvus laieneda ja hargneda ning põimudes tõmmata juurde üha enam naaberlade probleemaatikat. Kui Soome ülikoolides eesti keelt õpetavad lektorid oma probleemide arutamiseks kokku saama hakkasid, sündis see ilmselt praktilisest vajadusest. Mitte kellelgi ei olnud soomlastele eesti keele õpetamise kogemusi, aga töö käigus oli selgunud, et sugulaskeele õpetamine toob kaasa hoopis teistsuguseid probleeme, kui näiteks eesti keele õpetamine vene keele baasil. Viimasega oli suurem osa Soome tööle tulnud õpetajaid kokku puutunud, nüüd tuli töö käigus koolitada ennast soomlaste eesti keele õpetajaks.

Et enamik Soomes töötavaid lektoreid olid keeleteadlased, siis sai pedagoogilise suunitlusega teema "Eesti keel võõrkeelena" varsti juurde puhtalt lingvistilise eesti ja soome keele kontrastiivse analüüsi, mis arendati välja riikidevaheliseks koostööprojektiks. Loomulikult laiendas see ka osavõtjate ringi – peale eesti keele lektorite hakkas kontrastiivseminaridest osa võtma ka eesti keelt uurivaid soome keeleteadlasi. Kõige järjekindlamalt Hannu Remes, aga rohkem kui kord avaldasid

Lähivertailuja kogumikes oma artikleid ka Kalevi Wiik, Päivi Rintala, Valma Yli-Vakkuri, Seppo Suhonen ja Matti Punttila. Aastate jooksul hakati seminaridel esitama ka laiemaid üldistusi, projektide tutvustusi ja kokkuvõtteid ning kontrastiivse analüüsiga seotud teoreetilisi probleeme. Keelte võrdlemine laienes ühelt poolt keelekontaktide ja eesti rahvusvähemuste uurimiseni Soomes, Rootsis jm, teiselt poolt tuli juurde eesti keele omandamine lapseas ja selle õpetamine emakeelena. Kuna lektorid õpetasid ka eesti kirjandust ja kultuuri, siis arutati seminaridel mõnikord ka kirjandust ja tõlkimist käsitlevaid teemasid.

Lähivertailuja jätkas ilmumist ja selle temaatika ning osavõtjaskond jätkas laienemist. Hilisemates numbrites ei ole tegemist enam Soome ülikoolide eesti keele lektorite ja nende lähemate kolleegide artiklitega. Lähivertailuja 13 sai alapealkirjaks uue projektinime VIRSU ja sisaldas Joensuu 2002. aastal peetud rahvusvahelise konverentsi ettekannetel põhinevaid artikleid. Aga ka edaspidistes kogumikes on artiklite lähtekohaks jäänud ikka keelenähtuste kontrastiivne analüüs ja keelte õpetamise probleemid.

*Reet Kasik*